

Asia: VN/24194/2023

Luonnos hallituksen esitykseksi laiksi rikoslain 17 ja 20 luvun muuttamisesta (väkivaltakuvauksen ja lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapitoa koskevat kriminalisoinnit)

Lausunnonantajan lausunto

Väkivaltakuvauksen hallussapito

Helsingin hovioikeudelta on pyydetty lausuntoa rikoslain 17 ja 20 luvun muuttamista koskevasta HE-luonnoksesta. Hovioikeus kiittää mahdollisuudesta lausua esityksestä ja lausuu lausuntopyynnön johdosta seuraavaa.

Esityksessä ehdotetaan raakaa väkivaltaa esittävän kuvamateriaalin hallussapidon kriminalisointia. Uudistuksen tavoitteena on suojata etenkin lapsia raa'an väkivallan näkemiseltä sekä ihmisiä ja eläimiä väkivaltaiselta kohtelulta.

Suomea sitovat kansainväliset sopimukset tai EU-oikeus eivät sinänsä edellytä hallussapidon kriminalisointia. Muissa Pohjoismaissa raakaa väkivaltaa esittävän kuvamateriaalin hallussapitoa ei ole säädetty rangaistavaksi ja Euroopassakin kriminalisointi on poikkeuksellista. Esityksessä on kuitenkin esitetty perusteluja hallussapidon kriminalisoinnille. Hovioikeus on yhtä mieltä erityisesti siitä, että on johdonmukaista säätää erityisesti lapsiin kohdistuvaa raakaa väkivaltaa sisältävän materiaalin hallussapito rangaistavaksi, vaikka lasta ei kuvattaisi millään tavoin seksuaalisesti. Kriminalisoinnilla voitaneen myös jossain määrin hillitä raa'an väkivaltamateriaalin kysyntää ja tarjontaa sekä tällaisen materiaalin päätymistä erityisesti lasten nähtäville. Sen sijaan esityksessä käytetty perustelu, jonka mukaan raa'an väkivallan katseleminen saattaa lisätä väkivaltaista käyttäytymistä tai sillä saattaa olla väkivaltaa raaistava vaikutus, on ongelmallinen, sillä kuten esityksessäkin todetaan, mainitulle väitteelle ei löydy selvää tieteellistä tukea.

Keskeinen kysymys uuden säännöksen soveltamisessa olisi se, mikä katsotaan raa'aksi väkivallaksi ja mikä taas ei. Esityksessä tulisi myös olla esimerkkejä siitä, mitä ei katsota raa'aksi väkivallaksi.

Viittaaminen rikoslain 17 luvun 17 §:ään ei ole riittävää, koska esityksestäkin ilmenevällä tavalla tuomioita tästä rikoksesta on annettu vain kaksi kappaletta.

Hovioikeus katsoo, että esityksessä hallussapidon rangaistavuus on perustellusti rajattu vain vakaviin tekoihin, esitetyn rikoslain 17 luvun 17 a §:n sanamuoto on selkeä ja rangaistus on oikeasuhtainen. Toisaalta uudistuksen tosiasiallista vaikutusta asetettujen tavoitteiden edistämiseksi on vaikea arvioida, ja esityksenkin mukaan ne jäävät oletetusti varsin vähäisiksi.

Esityksen mukaan säännöksen soveltamisalaan kuuluvan myös esimerkiksi elokuvat, joissa esitetään todelliselta vaikuttavaa raakaa väkivaltaa ja joita levitetään ammattimaisesti myyntiin tai vuokrattavaksi. Toisaalta väkivaltaa sisältävän materiaalin hallussapito voi kuitenkin esityksen mukaan olla hyväksyttävää muun muassa sen ilmeisen taiteellisen arvon vuoksi. Tältä osin jää epäselväksi, millaisissa olosuhteissa esimerkiksi elokuvassa esitetyn raakaa väkivaltaa sisältävän materiaalin hallussapito voi olla mainitun poikkeusperusteen nojalla hyväksyttävää. Esityksessä olisi suositeltavaa tarkentaa tältä osin hyväksyttävän hallussapidon kriteerejä. Lisäksi pykälässä käytetty ilmaisu ”ilmeinen” on suomen kielessä moniselitteinen. Pykälästä pitäisi ilmetä, tarkoitetaanko tällä taiteellisen arvon selvyttä vaiko sitä, että esityksellä voi olla taiteellista arvoa.

Törkeä lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapito

Hovioikeus puoltaa lähtökohtaisesti esitystä lisätä rikoslakiin erillinen säännös törkeästä lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapidosta. Esityksessä todetuin tavoin lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapitorikokset voivat olla hyvin moninaisia ja vakavuusasteeltaan vaihtelevia. Jaottelu perusmuotoiseen ja törkeään hallussapitorikokseen tuo selkeyttä moitittavuusasteiltaan erilaisten tekojen arviointiin sekä edistää osaltaan rangaistuskäytännön yhtenäisyyttä.

Hovioikeus kiinnittää kuitenkin huomiota vakavien hallussapitorikosten rangaistusten oikeasuhtaisuuteen. Törkeän lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapidon rangaistusasteikoksi esitetään neljästä kuukaudesta neljään vuoteen vankeutta. Kuten esityksessä todetaan, hallussapitorikoksen törkeistä tekemuodoista määrättävät rangaistukset ankaroituvat uudistuksen myötä huomattavasti. Tämän lisäksi hovioikeus kiinnittää kuitenkin huomiota siihen, että lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapitorikoksen soveltamisalaa laajennettiin ja rangaistusasteikkoa korotettiin jo varsin hiljattain rikoslain 20 luvun kokonaisuudistuksessa. Tätä ennen vastaavanlaisissa teoissa enimmäisrangaistus oli vuosi vankeutta. Siten uuden törkeää tekemuotoa koskevan säännöksen voimaantulon myötä vakavimpien tekojen rangaistukset ankaroituvat hyvin merkittävästi varsin lyhyen ajan kuluessa. Kokonaisuudistuksen yhteydessä todettiin, ettei törkeää hallussapitorikosta ollut tarpeen säätää, ja sen sijaan asetettiin nimenomaisesti perusmuotoisen hallussapitorikoksen rangaistusasteikko siten, että se mahdollistaa teon vahingollisuuden ja vaarallisuuden edellyttämän rangaistuksen tuomitsemisen myös vakavimmissa tapauksissa (HE 13/2022 vp, s. 78). Olisi tärkeää, että esityksessä perusteltaisiin tarkemmin tätä selvää linjamuutosta edellä kokonaisuudistuksen yhteydessä mainittuun sekä erityisesti siihen, mistä syystä näin merkittävä rangaistusten korottaminen on tarpeellista. Esityksessä laaditun vertailun perusteella vakavien hallussapitorikosten rangaistusasteikkoa on myös pohjoismaisessa vertailussa pidettävä ankarana.

Törkeän hallussapitorikoksen ensimmäisenä ankaroittamisperusteena on esityksen mukaan kuvassa esiintyvän lapsen erityisen nuori ikä. Esityksessä ei ole määritelty erityisen nuorta ikää, vaan sen sijaan todettu, että ikää tulisi arvioida suhteessa siihen, minkä ikäisiä lapsia seksuaalisissa kuvissa yleensä esitetään. Mainittu arviointiperuste on hyvin tulkinnanvarainen. Erityisen nuoren iän määrittelyyn voi toki sisältyä jossain määrin tapauskohtaista harkintaa. On kuitenkin ongelmallista, jos erityisen nuoren iän määrittelylle ei ole asetettu lainkaan tarkempia kriteerejä. Hovioikeus ehdottaa, että esitystä tarkennettaisiin tältä osin esimerkiksi korvaamalla termi ”erityisen nuori” nimenomaisella numeroin ilmaistulla ikämääreellä (esimerkiksi: ”1) lapsi on alle 10-vuotias”). Muuallakin rikoslaissa on säädetty tarkoista ikärajoista.

Toinen ankaroittamisperuste on esityksen mukaan se, että kuvassa esitetään lapseen kohdistuvaa vakavaa väkivaltaa tai lapsen kohtelua erityisen nöyryyttävästi. Vakavan väkivallan määrittelyn osalta esitys on selkeä. Sen sijaan lapsen erityisen nöyryyttävä kohtelu jää sisällöltään tulkinnanvaraiseksi. Hovioikeus kiinnittää huomiota siihen, että oikeuskäytännössä ja lainsäädäntövalmistelussa on katsottu esimerkiksi seksuaalirikoksen kuvaamisen samoin kuin uhrin alisteisen aseman tekijään nähden voineen jo itsessään tehdä teosta erityisen nöyryyttävän. Nyt kysymyksessä oleva materiaali sisältää siten jo lähtökohtaisesti nöyryyttäviä piirteitä. Esityksessä lienee syytä tarkentaa, edellytetäänkö hallussapitorikosten yhteydessä myös muunlaista lapsen erityisen nöyryyttävää kohtelua, ja mitä tällainen kohtelu voi olla. Esityksessä mainittu eläimen sekaantuminen ei tarjoa kovin havainnollistavaa esimerkkiä nykyisin tunnetuista, hyvin moninaisistakin nöyryytysteista. Muualla lainvalmistelussa koskien seksuaali- ja väkivaltarikoksia erityisen nöyryyttäväksi on katsottu muun ohella seksuaaliväkivallan tekeminen uhrille läheisten ihmisten nähden, kunnianloukkauksena rangaistavat nöyryyttämisteot, kuten jatkuva tai voimakas sanallinen pilkkaaminen tai vaatiminen anelemaan, pakottaminen nöyryyttäviin tekoihin taikka esimerkiksi virtsan saattaminen uhrin päälle (HE 219/2024 vp, s. 55–56 ja HE 13/2022 vp, s. 10). Hovioikeus pitää tärkeänä, että esityksessä selvennetään erityisen nöyryyttävän kohtelun määritelmää sekä tuodaan selkeästi esiin, vastaako määritelmä joltakin osin muualla lainvalmistelussa ja -säädannössä käytettyä määritelmää.

Muut huomiot

Esityksessä pyritään puuttumaan väkivalta- ja seksuaalirikoksiin sekä ehkäisemään niitä. Teknologiakehityksen myötä väkivalta- ja seksuaaliväkivaltamateriaalin määrä on esityksen mukaan kasvanut huomattavasti. Tämä on hovioikeudenkin näkemyksen mukaan perustellusti muodostanut tarpeen puuttua tällaisen materiaalin hallussapitoon.

Kuten esityksessäkin todetaan, vakuuttavaa tutkimusnäyttöä ei kuitenkaan ole siitä, että rangaistusten koventamisella olisi ainakaan merkittävää rikoksia ehkäisevää vaikutusta. Tutkimusten mukaan rangaistuksen rikoksia ehkäisevä vaikutus riippuu myös rikoslajista. Esityksessä ei ole tarkemmin selvitetty, onko rangaistusten koventamisella tosiasiallista vaikutusta rikosten ehkäisyyn nimenomaan esitettyjen hallussapitorikosten kaltaisissa rikoksissa. Hovioikeus katsoo, että rangaistusten koventamisen johdonmukaiseksi perustelemiseksi vaikutusten tarkempi selvittäminen olisi tärkeää.

Lausunnon on valmistellut hovioikeudenneuvos Henna Marjosola

Hovioikeuden presidentti Asko Välimaa

Ijäs Jonna
Helsingin hovioikeus